

Výpisky - Obecná sociologická teorie - teorie

Berger, P. L., Luckmann, T.: Sociální konstrukce reality

- **externalizace:** vytváření institucionálních praktik
- **objektivizace:** osamostatnění institucionálních praktik
- **internalizace:** osvojování institucionálních praktik člověkem
- teorie popisuje, jak se ze *subjektivních významů* (Weber) stávají *sociální fakty* (Durkheim)
- vědění objasňováno fenomenologickou analýzou (popisná metoda)

Základy vědění v každodenním životě

- každodenní život se jeví jako realita, kterou lidé nějak vykládají a jež má pro ně subjektivní význam jako určitý logicky soudržný svět; realita je vnímána jako něco daného (má rád na člověku nezávislý); uvědomuji si, že svět sestává z bezpočtu realit, jimž je nadřazena realita každodenního života (prožívána jako bdění), která nás nutí, abychom jí věnovali největší pozornost; jazyk jako nástroj reality každodenního života podřizuje ostatní reality této realitě tím, že je popisuje či interpretuje; přechod mezi realitami může být pociťován jako šok; mnohé přechody jsou objektivizované (zvednutí opony v divadle, spuštění televizoru atd.)
- každodenní realita se skládá z *tady* (tělo) a *ted'* (přítomnost); tady a ted' je nejreálnější a nejintenzivnější (s rostoucí vzdáleností v čase a prostoru intenzita klesá)
- struktura každodenního života je utvářena **prostorem a časem**; časová struktura každodenního života je komplikovaná, protože neustále musejí být uváděny v soulad rozdílné úrovně přítomné časovosti (biologická × společenská časovost); časová struktura každodenního života mi vnucuje předem danou posloupnost úkolů každého dne, ale řídí i celý můj život (historičnost) → orientační reflex v prostoru a čase (lidská existence je definována prostorem a časem)
- každodenní realita je světem intersubjektivním, sdíleným s ostatními
- **zkušenost tváří v tvář:** protějšek interakce je pro mě nejreálnější (reálnější víc, než já); skrze něj si uvědomuji sebe sama (Cooley, Mead)
- realita každodenního života obsahuje **typizační schémata** (typ člověka a typ situace), skrze které vnímám ostatní a jedním s nimi
- **anonymita typu** je méně náchylná k individualizaci, pokud (1) je kontakt tváří v tvář záležitostí minulosti, (2) je povrchní a přechodnou záležitostí, (3) se nikdy neuskutečnil; anonymita vzrůstá, jak od blízkých lidí postupují k pouhým současníkům, předchůdcům i následovníkům
- jazyk poskytuje prostředky k objektivaci a stvrzuje existenci řádu, v jehož rámci objektivace dávají smysl a v němž můj každodenní život pro mě má význam
- **znak:** slouží jako odkaz na subjektivní významy; hranice mezi instrumentálním a znakovým užitím určitých objektivací jsou často velmi neostře (v magii splývají)
- **znakové systémy** (především jazyk) jsou odpoutatelné od tady a ted' a od situace tváří v tvář; nejvyšším stupněm odpoutání je potom **symbol**, symbolický jazyk, který se klene nad realitou (náboženství, filosofie, umění, věda); symboly jsou prostřednictvím jazyka překládány jako objektivně reálné, čímž se podílejí na konstrukci reality každodenního života ⇒ člověk se pohybuje ve světě znaků a symbolů
- **jazyk:** je objektivní a objektivuje (vnucuje nám své vzorce); činí naše bytí reálnějším; typizuje naši zkušenost (problém s tchýní) a anonymizuje (zeť má problém s tchýní); zpřítomňuje objekty, které nejsou tady a ted' přítomny
- vědění o každodenním životě je uspořádáno podle stupňů **relevance**; samo vědění má vlastní strukturu relevance (je nutná znalost relevance ostatních); vědění poskytuje typizační schémata (pro lidi a situace); vědění sestává z návodů na zvládnutí rutinních problémů (je samozřejmé), do jejichž podstaty nemusím vidět, pokud fungují; vědění je nestejně sociálně distribuováno (skupiny a jednotlivci nedisponují stejným objemem či typem vědění)

Společnost jako objektivní realita

- živočichové žijí v uzavřených světech, jejichž struktura je dána biologickými predispozicemi
- lidský organismus je schopen uplatňovat své biologicky dané vybavení při vykonávání širokého a navíc různorodého a neustále proměnlivého okruhu činností

- stávání se člověkem se odehrává ve vzájemném vztahu s prostředím (přírodním, sociálním, kulturním); lidství je sociokulturně proměnlivé (neexistuje lidská přirozenost ve smyslu biologickém, ale ve smyslu antropologickém)
- osobnost není předem dána (je sociálním konstruktem); osobnost může být chápána jen v sociálním kontextu, v němž se formovala
- **excentricita**: člověk je tělo → člověk má tělo (člověk je entita používající tělo)
- člověk se nemůže vyvíjet v izolaci (*homo sapiens = homo socius*)
- lidská existence se odvíjí jen v prostředí **řádu**, stability a určitého směřování (1. sociální řád je prvotní; 2. člověk vytváří sociální řád při své neustále externalizaci, která je antropologickou nutností); nutnost existence sociálního řádu vyplývá z biologického vybavení člověka, z kterého však nemůže být odvozen
- na počátku procesu institucionalizace je proces **habitualizace**: často opakovaná činnost se ustálí ve vzorec, který je napodobován a je vykonavatelem chápán jako vzorec; habitualizace umožňuje, že každá situace nemusí být definována znovu, zužuje tak možnost volby a přináší psychologickou úlevu a energetickou úsporu
- **institucionalizace**: vzájemná typizace habitualizovaných činností určitým typem vykonavatelů těchto činností; instituce (sdílené modely jednání) typizují vykonavatele činnosti, mají své dějiny a řídí lidské chování; instituce vznikají ke zmírnění tenze z nemožnosti predikce
- **objektivace**: proces, při němž externalizované produkty lidské činnosti nabývají objektivní povahu; svět institucí je objektivovanou lidskou činností
- **člověk vstupuje do interakce se sociálním světem, který ho vytvořil (internalizace – člověk je výtvořem společnosti), ovlivňuje ho (objektivace – společnost je objektivní realitou) a je zároveň ovlivňován zpět (externalizace – společnost je výtvořem člověka)**
- kontrolní náplň **systému sociální kontroly** je druhořadá; primární sociální kontrola je zajišťována samotnou existencí instituce; druhořadé systémy sociální kontroly jsou nezbytné tehdy, neproběhla-li institucionalizace úspěšně; pak se svět institucí dožaduje své legitimizace, především s příchodem nové generace ⇒ nutnost sociální kontroly k udržení autority instituce; platí pravidlo, že s rostoucí mírou institucionalizace (možností predikce) roste míra sociální kontroly
- **instituce** tvoří provázaný celek, ale jejich provázanost není funkčně nezbytná pro sociální procesy, kterými tyto instituce byly vytvořeny
- primární vědění o institucionálním řádu je vědění na preteoretické úrovni (souhrn toho, co „každý ví“ o sociálním světě), kde každá instituce disponuje souborem předávaného vědění, které předepisuje institucionálně vyžadované chování
- vědění programuje hranice, v nichž externalizace vytváří objektivní svět; objektivizuje tento svět skrze jazyk a kognitivní aparát na jazyku založený, tedy uspořádává ho jako objekty, jež mají být vnímány jako realita; toto vědění je pak v průběhu socializace znovu internalizováno jako objektivní platná pravda
- individuální vědomí uchovává jen malou část veškeré zkušenosti, proto dochází k **sedimentaci**; úložištěm sedimentací je jazyk (obecně znakový systém), který odděluje zkušenost od původního kontextu (anonymizuje ji) a zpřístupňuje ji tak všem, kdo sdílí příslušný znakový systém; původ sedimentací se stává nedůležitý a tradice tak může vytvářet různé legitimizační teorie od mýtu až po historickou nutnost
- základem institucionálního řádu je **typizace aktérů (role) a činností**; **role** jsou základem osobnosti člověka (ztotožňuje se s nimi při jejich výkonu); s přijetím role přijímáme její diktát (konformita je vynutitelná); každá role s sebou nese určitý typ znalostí, povinností, soubor chování, je nositelem sociálního vědění; vztah mezi rolemi a věděním je dvojí: (1) z pohledu institucionálního řádu jsou role reprezentacemi a zprostředkovateli v něm objektivovaných souborů vědění, (2) z pohledu rolí vidíme, že každá s sebou nese určité sociálně definované vědomí ⇒ společnost existuje tehdy, když si ji jedinci uvědomují a jedincovo vědomí je zároveň předurčeno
- rozsah institucionalizace závisí na obecnosti struktur relevance; institucionalizace není nevratná – **desinstitucionalizace** (roste význam soukromí a klesá význam veřejného života)
- **legitimizace**: druhoplánová objektivace významů, vytváří nové významy, které slouží k integraci a vysvětlení významů již existujících; činí institucionalizované objektivace objektivně dostupné a subjektivně věrohodné; přisuzuje objektivovaným významům kognitivní hodnotu a praktickým imperativům institucionálního řádu dodává normativní charakter
- **čtyři úrovně legitimizace**: (1) preteoretická úroveň – samozřejmé vědění ve formě tradičních ponaučení (tak se věci dělají); (2) elementární teoretické předpoklady, vysvětlující schémata popisující vztahy mezi soubory objektivních významů (příslaví, morální zásady, moudra, legendy); (3) explicitní teorie legitimizující

instituci prostřednictvím diferencovaného souboru vědění; (4) symbolické světy zahrnující sociální řád v jeho celistvosti

- **symbolický svět** má nomickou funkci (dává všechno na své místo, dává řád subjektivnímu chápání životní zkušenosti – jedinec může žít ve společnosti s určitou jistotou, že je skutečně tím, za co se považuje, když hraje své role před zraky významných druhých)
- **legitimizace smrti** je jedním z nejzávažnějších plodů symbolických světů – musejí jedinci umožnit žít ve společnosti i po smrti významných druhých a zmírnit strach z vlastní smrti, abychom mohli žít každodenní život
- **symbolický svět uspořádává historii**: ve vztahu k minulosti vytváří paměť sdílenou socializovanými jedinci daného společenství, ve vztahu k budoucnosti ustavuje společný rámec pro plánování činností jedinců; propojuje lidi s jejich předchůdci a následovníky, čímž dává jedincově smrti smysl (jedinec náleží k smysluplnému světu, jenž tu byl před ním a bude i po něm)
- **pojmový aparát**: slouží k udržení symbolického světa; je výtvorem člověka; zahrnuje systematizaci kognitivních a normativních legitimizačních institucí; jsou to *mýty* (svět každodenní zkušenosti je proniknut posvátnými silami; minimální potřeba teoretického udržování), *teologie* (prostředník mezi světem lidí a bohů z důvodu narušené provázanosti těchto světů), *filozofie* a *věda* (zbavuje svět každodenního života veškeré posvátnosti a veškerého vědění potřebného k udržování symbolického světa)
- **koncept terapie**: využití pojmového aparátu k tomu, aby se obyvatelům daného symbolického světa zabránilo tento svět opustit → vzniká teorie deviance → vytváří se soubor diagnostických pojmů → vzniká léčba; pojmový aparát vyvolává pocit viny → vhléd devianta → diagnóza deviantem přijata jako subjektivně reálná
- **koncept potlačení**: skupiny odporující našemu symbolickému světu jsou barbarské, proto odmítnutí hodné, zničení hodné či terapie hodné
- **koncept represe**: (1) fyzická, (2) zahrnutá do tradice (X je jen modifikací Y), (3) segregace, (4) bagatelizace
- symbolické světy fungují do té doby, než se vyskytne problém (narušení institucionálního řádu, anomie); může dojít k herezi (formulaci nového symbolického světa); při střetu symbolických světů je (1) konkurenční symbolický svět potlačen, (2) asimilován, (3) segregován; moderní společnost je pluralitní, tzn. že existuje symbolické jádro, kolem něž se vytváří sféra tolerance
- **předpoklady plurality**: městská společnost s vysoce rozvinutou dělbu práce a s tím související značnou diferencovaností společenské struktury a s vysokým ekonomickým přebytkem; pluralita jde ruku v ruce s podmínkami rychlých sociálních změn, které urychluje tím, že pomáhá narušovat změnám odolávající vliv tradičních definic reality
- **intelektuál**: odborník, o jehož znalosti velká část společnosti nestojí; je nedostatečně teoreticky integrován v rámci symbolického světa
- realita revoluční ideologie nabude nejvýraznějších obrysů v okamžiku, kdy se jejími nositeli stanou všechny vrstvy společnosti a z intelektuálů-revolucionářů se stanou oficiální legitimizátoři

Společnost jako subjektivní realita

- člověk se rodí se sklonem ke společenskosti a stává se členem společnosti
- **internalizace**: bezprostřední vnímání či interpretace objektivní události jako události mající význam; je východiskem pro porozumění ostatním lidem a pro chápání světa jako společenské reality, jež má určitý význam
- **socializace**: úplné a důsledné zasvěcení jedince do objektivního světa společnosti či části společnosti
- **primární socializace**: emoční identifikace dítěte s *významnými druhými*, kteří pro ně představují jediný myslitelný svět, v němž se vytváří identita dítěte (osobnost je zrcadlenou entitou odrážející nejprve postoje významných druhých k vlastní osobě); při přejímání rolí a postojů přijímám i svět (identita je definována jako umístění v určitém světě a může být subjektivně osvojena pouze zároveň s tímto světem); po ustavení *zobecnělého druhého* (abstrakce od rolí a postojů konkrétních významných druhých, jedinec se identifikuje se společností a identita se upevňuje celospolečensky) ve vědomí je vytvářen vztah mezi objektivní a subjektivní realitou; transakčním prostředím je jazyk; svět internalizovaný v průběhu primární socializace je vtisknut do vědomí mnohem pevněji než světy internalizované později; primární socializace končí v momentě, kdy byl v jedincově vědomí pevně zakotven zobecnělý druhý
- **sekundární socializace**: strukturálně navazuje na primární socializaci; nevyžaduje nutně emoční identifikaci; nepřetváří identitu, změny jsou partikulární a týkají se uvedení jedince do nových oblastí objektivního světa společnosti, v níž žije; sekundární socializace je křehká, proto je nutné ji neustále udržovat pomocí významných druhých, rolového očekávání, anonymním chórem atp.; v kontextu mezních situací ztrácejí sekundární socializace na významu (neumírám jako číšník či řidič autobusu)
- subjektivní realita (identita) může být transformována; pokud je transformace totální, mluvíme o **alternaci**; k alternaci jsou nutné procesy **resocializace** – jedinec se identifikuje s významnými druhými, kteří vytvářejí jedinci nové struktury věrohodnosti (např. náboženská konverze); je nutná komunita, která bude stvrzovat naši novou socializaci, psychická (i fyzická) segregace od staré reality, reorganizace konverzačního aparátu

(mluvit se utvzovateli, nemluvit s reprezentanty jiných realit), legitimizace nové reality a stupňů, v nichž je osvojována, zavržení ostatních realit a reinterpretace staré reality z pohledu legitimizačního aparátu nové reality

- **úspěšná socializace:** dosažení vysoké míry symetrie mezi objektivní a subjektivní realitou (identitou)
- **neúspěšná socializace:** je výsledkem různorodosti lidí, kteří mají socializaci na starost
- příčiny neúspěšné socializace: (1) střet stejné reality ze dvou pohledů v primární socializaci, (2) střet různých realit v průběhu primární socializace, (3) konfrontace sekundární socializace s primární (odlišné reality jsou internalizovány, nedochází už k identifikaci, vznikají rozumově chladné alternace → *individualista*: společenský typ se schopností pohybovat se mezi několika dostupnými světy, který si záměrně a vědomě vytvořil osobnost z materiálu poskytovaného několika dostupnými identitami)
- dichotomie behave as a behave like
- **identita:** je výsledkem dialektiky vztahu jedince a společnosti; typy identit jsou sociálními produkty a představují relativně stabilní prvky objektivní sociální reality; psychologický status obecně souvisí se sociálními definicemi reality a je sám sociálně definován; v případě problematizace identity se objevuje nová psychologie
- organismus vytváří hranice toho, co je společensky možné; společnost ovlivňuje některé biologické determinanty (např. délka života, může i zabíjet) a může přinášet biologickou frustraci (střet biologické a společenské časovosti)

Bourdieu, P.: Teorie jednání

Prostor společenský a prostor symbolický

- **skutečnost je vztahová:** v každém okamžiku každé společnosti máme co činit s určitým celkem sociálních pozic, který je homologicky spjat s určitým celkem aktivit a statků, jež jsou rovněž charakterizovány vztahově
- distinkce (vrozená odlišnost) je většinou **diferencí** (odchylkou) existující ve vztahu a skrze vztah k jiným vlastnostem
- **dva principy diferenciaci:** *kapitál ekonomický a kulturní*; první rozdělení lze vést na základě srovnání možnosti přístupu k celkovému kapitálu, druhé na základě porovnání, který z těchto dvou kapitálů převažuje; platí, že čím jsou si aktéři v tomto dělení bližší, tím více toho mají společného i v dalších oblastech (prostor sociálních pozic se odráží v prostoru postojů prostřednictvím prostoru dispozic, habitů)
- **habitus:** je sociální dispozice, produkt společenských podmínek spjatých s daným postavením, který ve vyšším celku vytváří z charakteristických vztahových rysů vlastních danému postavení určitý životní styl; habitus jsou nejen diferencované, ale zároveň diferencují; difference spjaté s různými pozicemi, tj. se statky, praktickými činnostmi a chováním, fungují v každé společnosti jako difference ustavující symbolické systémy (jazyk)
- existovat v prostoru znamená lišit se (být signifikantní); existuje tehdy, jsem-li vnímán někým, kdo je schopen diferencovat a sám existuje v prostoru difference
- blízkost v sociálním prostoru, tedy i dispozice a zájmy spjaté se sociálními pozicemi, ustavují možnost jednoty, možnost existovat jako skupina (**vznik tříd**), a to tím silněji, pokud jsou jednotlivci vedeni k tomu, aby se hlásili jak jeden k druhému, tak k jednomu a témuž; společenské třídy fakticky neexistují, existuje pouze sociální prostor, prostor diferencí, ve kterém třídy existují takřkajíc virtuálně, ne jako danost, nýbrž jako něco, co se má vytvořit
- sociologie nemá ustavovat třídy, ale sociální prostory, v nichž se pak mohou formovat třídy (existující ovšem pouze na papíře)

Kapitál nového typu

- **vzdělání dnes plní hlavní reprodukční funkci:** reprodukční struktury rozdělení kulturního kapitálu zajišťuje vztah mezi strategiemi rodin a specifickou logikou instituce vzdělání; rodiny se vyznačují tendencí trvat ve svém bytí se všemi svými mocemi a výsadami pomocí reprodukčních strategií (strategie plodnosti, manželství, dědické, ekonomické a vzdělávací); rodiny vkládají do vzdělávání tím víc, čím je jejich kulturní kapitál významnější a čím větší je jeho relativní váha v poměru k jejich ekonomickému kapitálu, a také čím menší relativní účinnost prokazují jiné reprodukční strategie
- **vzdělávací systém udržuje stávající řád** (odstup mezi žáky obdařenými nestejnou měrou kulturním kapitálem) a tím i stávající difference sociální
- zkoušky a konkurzy ospravedlňují rozdělení, která se na racionalitě vůbec nemusí nutně zakládat, a tituly, jež výsledky zkoušek potvrzují a prezentují se jako záruky odborné kompetence, jsou ve skutečnosti osvědčeními o **kompetenci sociální**
- **scholastické hledisko:** je zvláštní způsob užívání řeči, při němž se určité slovo nechápe v jeho bezprostředně k situaci přiléhajícím smyslu, ale bez jakéhokoli vztahu k situaci se probírají a zkoumají všechny jeho možné významy (spojení se školou)

Duch státu – zrod a struktura byrokratického pole

- škola je škola státu, místo, kde se z mladých lidí dělají státní tvorové (opory státu); vstupem do školy vstupujeme do státu, a protože stát bytosti hubí, vstupujeme do zařízení na hubení bytostí; stát nás do sebe pojímá násilím a nutí nás k poslušnosti; stát nás etatizuje, činí nás svými služebníky po celý život ⇒ existuje nebezpečí, že myslíme v kategoriích, jež nám stát vnukl (budeme myšleni státem) – *princip sebeustavující se skutečnosti* skrze individua
- **geneze státu**: stát je vyústěním procesu koncentrace kapitálu fyzické síly a nástrojů nátlaku (armáda, policie), kapitálu ekonomického (státní/národní hospodářství), kulturního (informace) a symbolického; stát se stal držitelem meta-kapitálu, který mu dává moc nad kapitály ostatními a jejich držiteli i nad kurzem směny mezi nimi; vzniká tak nové pole moci, na němž držitelé určitých kapitálů bojují o účast na státním meta-kapitálu, který by jim umožnil zvětšit svůj vliv
- stát si osobuje monopol na legitimní užívání **fyzického a symbolického násilí** na svém území, resp. populaci toto území obývající; tento monopol stát získal tak, že nástroje fyzického násilí a právo je uplatňovat odebral svým domácím konkurentům
- stát musí svou sílu prosazovat v kontextu vnějším (boj za území) a vnitřním (vůči protivníkům a rezistenci); ozbrojené síly se diferencují na síly vojenské (boj mezi státy) a policejní (zajišťují řád na domácí půdě)
- podmínkou koncentrace fyzické síly je zavedení účinného daňového systému, což jde ruku v ruce se sjednocováním ekonomického prostoru (vznik státního trhu); ozbrojené síly jsou nutné k rozšiřování a obraně kontrolovaného území, z něhož lze vybírat daně a poplatky, a zároveň i k tomu, aby se jejich odvádění mohlo vynucovat; daň se jako legitimní dávka státu jeví velmi pozvolna; důkazem nelegitimitnosti daní jsou daňové podvody
- koncentrace ozbrojených sil a finančních zdrojů potřebných k jejich udržování nutně provází koncentrace symbolického kapitálu uznání legitimacy; uznání legitimacy státní daně je spojováno se zrodem určité formy nacionalismu
- koncentrace ekonomického kapitálu spjatá se zavedením jednotného zdaňování jde ruku v ruce s koncentrací informačního kapitálu, a taje zase provázena sjednocováním kulturního trhu (soupisy, statistiky, totalizace, kodifikace, centralizace)
- stát vykonává operace **totalizující** (písmo, systém měr a vah, archivy), které později **kodifikuje** prostřednictvím odborníků a vzdělavců, což vede k **centralizaci**
- sjednocovací činnost státu v oblasti kultury (základní podmínka vzniku národního státu) se opírá především o školu a o zavedení povinné základní docházky v 19. století; škola vštěpuje určitou dominantní kulturu, která se stává legitimní národní kulturou
- **symbolický kapitál**: vlastnost nahlížená sociálními činiteli, jejichž kategorie vnímání jsou takové, že ji dokáží poznat, uznat a ocenit
- proces odvolání → koncentrace práva → ustavení autonomního právního pole → vznik právně-administrativních struktur → vznik státu koncentrujícího právní kapitál → vznik moci jmenovat (kontrola oběhu hodností) → rozptýlený symbolický kapitál spočívající čistě jen v kolektivním uznání přechází v symbolický kapitál objektivizovaný, kodifikovaný, delegovaný a garantovaný státem, v kapitál byrokratizovaný
- **instituce jmenování**: hodnosti udělované za odměnu se mění v odpovědná místa vyžadující odbornost (garantována státem právě jmenováním); oficiální akty mají tu moc, že vytváří společností garantovanou sociální identitu (občan, rodič, volič) nebo legitimitu svazků a skupin
- v diferencovaných společnostech stát vládne schopností na určitém území prosazovat a všeobecně vštěpovat struktury poznávání a hodnocení navzájem si podobné či stejné; podřízenost vládnoucímu řádu vyplývá ze souladu mezi strukturami poznávacími, vepsanými do těl kolektivními a individuálními dějinami, a objektivními strukturami světa, na něž jsou poznávací struktury aplikovány; příkazy státu se prosazují s tak mocnou samozřejmostí právě proto, že je nahlížen skrze poznávací struktury, které on sám vnutil
- stát se vytvářel prostřednictvím diskursu o sobě, tvářil se, jako by říkal, co je stát, ale ve skutečnosti se vytvářel tím, že říkal, čím by být měl (jaké by měly být pozice v rozdělení moci těch, kdo diskurs vedou)
- státní monopolizace univerzálního je výsledek univerzalizace, jež probíhá především uvnitř samotného byrokratického pole (instituce komise – jednat v zájmu společnosti)
- **rodina**: objektivní sociální kategorie zakládají subjektivní sociální kategorie, skrze něž se reprodukuje (i stát); rodina hraje zásadní roli v udržování sociálního řádu, v uchovávání struktur sociálního prostoru a sociálních vztahů; rodina shromažďuje všechny druhy kapitálu a předává je další generaci (jako stát); opozice mezi soukromým (rodina) a veřejným (stát) maskuje, do jaké míry je veřejné přítomno v soukromém (stát v rodině)

Je možný nezištný čin?

- to, co aktéři dělají, má určitý smysl; každé jednání je motivováno zájmem
- **gratuitní jednání**: (1) nevysvětlitelné, šílené, absurdní, (2) nevýnosné
- **illutio**: zájem, víra, že hra stojí za námahu, stojí za to ji hrát

- **interesse**: účastnit se, souhlasit, že stojí za to to usilovat (uznávat hru a sázky); účastnit se je zajímavé, protože nám byl vštipen smysl pro hru
- opakem zájmu je stoická ataraxie, lhostejnost, nezaujatost
- nezištnost je možná pouze tehdy, jestliže se habity předem k nezištnosti disponované, potkají se světy, v nichž je nezištnost odměňována
- **univerzalizace**: univerzalizační strategie, jež jsou principem všech norem a všech oficiálních forem a jež se opírají o skutečnost, že univerzalizace všeobecně přináší prospěch, umožňují, aby se univerzální a univerzalizace realizovaly

Ekonomie symbolických statků

- **dar**: je zásahem do svobody toho, kdo jej přijímá a vytváří tak povinnost, zavazuje se druhému (potlačujeme); *interval mezi darem a protidarem* zastírá směnu darů; směna darů je institucionalizována (aktéři mystifikují sebe, druhé a jsou zároveň mystifikováni); *zákaz explicitnosti* – potlačujeme cenu daru, fakt směny a kalkulaci (explicitně kalkulaci odmítáme, implicitně je však obsažena – cena protidaru)
- **ekonomie symbolických statků**: chápána jako směna darů, principem je aktér sociálně predisponovaný k tomu, aby bez záměru či propočtu vstoupil do směnné hry
- **ekonomie ekonomických statků**: kalkulace, vypočítavost a zištnost jsou legitimizovány; jsme ušetření symbolických konstrukcí, jež maskují objektivní pravdu jednání
- **vděčnost**: uznání dluhu vůči původnímu velkodušnému činu → kapitál vděčnosti (tzv. úsluhy)
- **symbolické násilí** si vynucuje poslušnost, která není takto pociťována, protože se opírá o kolektivní očekávání, o sociálně vštipené víry; symbolické násilí spočívá na víře či vytváření víry, na socializaci, kterou aktéři získávají schémata vnímání a hodnocení, jež jim umožňují vnímat příkazy obsažené v určité situaci a být jim poslušni (zde víra ve smyslu bezprostředního přitakání)
- symbolický kapitál se váže ke skupinám a je nástrojem i předmětem strategií kolektivních (směřují k jeho uchování a růstu) a individuálních (směřují k jeho získání či uchování)
- **rodina**: kapitál rodinu spojuje (nutnost zachování) i rozděluje (boj o nadvládu nad kapitálem), což je důvod proč velké rodiny přestávají revoluce; navíc soudržnost rodiny podporují mnohé instituce (stát, církve)
- **ekonomistické pojetí mezigeneračních vztahů**: jedině peníze svou stálostí v čase umožňují, aby jich mladí, kteří je dnes nahromadí, užívali ve stáří; zároveň musí existovat logika uznávaného dluhu a vzniknout pocit závazku či vděčnosti nové mladé generaci vůči staré generaci; péče o staré je dnes na bedrech státu, který nahrazuje bezprostřední pečování rodiny o mezigenerační směnu a který zdroje určené starým lidem shromažďuje a přerozděluje
- **umění**: uměním je to, co za umění považují odborníci v daném oboru; zneuznaní umělci potřebují přesvědčit sebe i druhé, že jejich fiasko je úspěchem, a díky existenci světa, který připouští, že člověk může být úspěšný, aniž je prodáván, se to může podařit (dichotomie komerční a umělecké); dochází k eufemizaci (např. vydavatel = obchodník s knihami, vedoucí galerie = obchodník s obrazy)
- **církev**: jako ekonomický podnik funguje právě proto, že se jakožto ekonomický podnik popírá; církev funguje (předstírá, že funguje) jako rodina (, aby mohla fungovat); spějeme k církvi bez věřících opírající svou sílu v podstatě o posty, jež drží (církev srovnatelná s politickými stranami)
- **uvozovky**: značí přechod k symbolické ekonomii, obecně eufemizují
- **teorie jednání**: principem lidského jednání jsou získané dispozice, které umožňují a vyžadují chápat jednání jako orientované k tomu či onomu cíli, aniž se přitom dá říci, že vědomé sledování onoho cíle je jeho principem

Foucault, M.: Dohlížet a trestat

- **lepra** = oddělení → poznamenání → sen o čistém společenství → nástroje vykonávání
- **mor** = rozčlenění → rozdělení → sen o disciplinární společnosti → nástroje vykonávání moci
- v 19. století růst pole **disciplinární moci** – vznik psychiatrických útulků, vězení, polepšoven, výchovných ústavů, nemocnic
- fungování instance **sociální kontroly**:
  - režim binárního oddělení a označení (normální – nenormální, zdravý – nemocný)
  - režim donucujícího vykázání, rozlišujícího rozdělení (kdo kým je, kde má být, čím má být charakterizován, jak jej rozeznat, jak nad ním vykonávat dohled)
- **princip žaláře**: uzavřít – zbavit světla – skrýt
- **princip Panoptikonu**: uzavřít – potlačit další dvě (temnota ochraňuje → viditelnost je past)
- vězeň je viděn, ale nevidí; je objektem informace, ne subjektem komunikace
- **účinek Panoptikonu**: zavést u vězněného vědomý a nepřetržitý stav viditelnosti zajišťující automatické fungování moci → dohlížení je permanentní ve svých účincích, byť nesoustavné ve své činnosti →

- dokonalost moci vede k zbytečnosti jejího vykonávání → aparát vytváří mocenské vztahy nezávisle na vykonavatelích → vězení jsou nositeli působení moci
- moc musí být viditelná a ověřitelná → **desindividualizace moci**
  - Panoptikon umožňuje stanovovat **diference** (jedinec není ovlivněn okolím jiných jedinců)
  - v Panoptikonu je vykonávání moci kontrolováno celou společností
  - Panoptikon uspořádává moc a činí ji ekonomičtější a účinnější než pro moc samu či pro bezprostřední záchranu ohrožené společnosti, ale pro posílení společenských vztahů
  - rozšíření disciplinárních institucí:
    - **funkcionální inverze disciplín** – dříve disciplína neutralizovala nebezpečí, nepříjemnost → dnes má zvyšovat užitečnost jednotlivců
    - **rozšíření disciplinárních mechanismů** – masivní a kompaktní disciplíny se rozkládají na pružné procesy kontroly, jež lze transformovat a přizpůsobovat; moc dohlížet opouští pomyslné zdi dané instituce (škola dohlíží na domácí prostředí žáka → zasahuje do rodiny...)
    - **zestátnění mechanismů disciplíny** – vznik policejního aparátu jako „dohledu bez tváře“
  - disciplína nemůže být identifikována ani s institucí, ani s aparátem; je typem moci, modalitou praktikování moci, nesoucí si s sebou celou sadu nástrojů, technik, postupů, úrovní aplikace, cílů → je **technologíí**
  - **historické procesy**, v nichž se odehrávalo formování disciplinárních společností:
    - disciplíny jsou technikami, jimiž lze zajistit uspořádání množství lidí; pokoušejí se definovat taktiku moci odpovídající třem kritériím:
      - dosáhnout vykonávání moci s co možná nejnižšími náklady ekonomickými a politickými
      - zajistit, aby účinky této moci ve společnosti byly dovedeny k maximální intenzitě a sahaly tak daleko, jak je to jen možné
      - propojit ekonomický růst moci s výkonností aparátu, v rámci nichž je vykonávána, tedy zvýšit poslušnost a užitečnost prvků systému
    - akumulace lidí ↔ akumulace kapitálu
    - panoptická modalita moci není bezprostředně závislá na velkých právně-politických strukturách společnosti, ani není jejich přímým prodloužením; není ani absolutně nezávislá
    - disciplína regulérní a institucionalizovaná tak, jak jen může být, je ve svém mechanismu **protiprávem**; a ačkoli se zdá, že univerzální dodržování zákona v moderní společnosti fixuje meze výkonu moci, její všeobecně rozšířený panoptismus v ní dovoluje fungovat rozlehlé a současně miniaturní mašinerii, jež podporuje, posiluje, rozmnožuje nerovnováhu moci a činí marnými hranice, které okolo ní byly vyznačeny
    - procesy se posilují samy (v kruhu)
  - instituce vyšetřování → základ pro empirické vědy

Giddens, A.: Důsledky modernity

I.

- **modernita**: týká se způsobu nebo organizace sociálního života, které se vynořují v Evropě asi od 17. století a které se ve svém vlivu následně staly více či méně celosvětovými
- **postmodernita**: pluralita tvrzení, mezi nimiž věda nemá privilegované postavení
- historie lidstva je poznamenávána diskontinuitami
- změny týkající se modernity:
  - **extenzivní** – ustavení forem sociálního spojení celé Země
  - **intenzivní** – změny nejintimnějších a nejosobnějších rysů našeho každodenního života
- historie nemá totální formu, kterou jí přisuzují sociální evolucionisté („velká vyprávění“)
- **diskontinuity** odlišující tradiční a moderní společnost: **rytmus změny, rozsah změn a svébytná povaha moderních institucí**
- Marx chápal třídní boj jako zdroj základních rozporů kapitalistického řádu, ale zároveň předvídal vznik humánnějšího sociálního systému
- Durkheim věřil, že pokračující expanze průmyslového rozvoje založí harmonický a plnohodnotný život integrovaný kombinací dělby práce a morálně založeného individualismu
- Weber viděl v dosahování materiálního pokroku i růst byrokracie, jež ničí individuální tvořivost a autonomii
- **co** v sociologických teoriích **chybělo**: ekologické škody, totalitarismus, zprůmyslnění války ⇒ 20. století = století válek
- modernita je na úrovni institucí mnohorozměrná
- problém řádu je chápán jako problém časoprostorového rozpojení
- sociologické vědění se začleňuje do a vyčleňuje ze světa sociálního života a rekonstruuje přitom jak sebe, tak tento svět jako nedílnou část tohoto procesu

- **dynamika modernity: oddělení času a prostoru** (a opětovné jejich spojování ve formách, které umožňují přesné časoprostorové zónování sociálního života), **vyvázání sociálních systémů, reflexivní uspořádání a přeuspořádání sociálních vztahů** s ohledem na stále vstupující vědění ovlivňující jednání jednotlivců a skupin

Čas a prostor

- dříve „kdy“ bylo vždy spojeno s „kde“; s vynálezem a rozšířením mechanických hodin (konec 18. století) se oddělil čas od prostoru, čas dostal sám o sobě kvantifikovatelný rozměr; čas nadále spojován s prostorem až do standardizace kalendářů a standardizace času mezi oblastmi (20. století)
- podmínkou pro vyprázdnění prostoru je z velké části vyprázdnění času, a je proto prioritní příčinou; koordinace času je základem kontroly prostoru
- **místo**: odkazuje k fyzickému rámci sociální činnosti v její geografické situovanosti
- v modernitě místní dění jsou zcela prostoupena a formována sociálními vlivy, které jsou od nich značně vzdáleny
- modernita směřuje ke spojení času a prostoru na celosvětové úrovni (historie celé Země)

Vyvázání

- vytržení sociálních vztahů z místních kontextů interakce a jejich rekonstrukce v neomezených časoprostorových rozpětích
- nejdůležitější typy vyvazujících mechanismů:
  - **symbolické znaky** – prostředky styku, které se mohou šířit bez ohledu na specifické charakteristiky jednotlivců či skupin, kteří je používají v kterémkoli časovém bodě (peníze – vymezují čas, který vytrhává transakce z určitého prostředí směny)
  - **expertní systémy** – realizované technické systémy nebo odborné expertízy, jež organizují velké oblasti fyzického a sociálního prostředí, ve kterém dnes žijeme
- oba systémy závislé na **důvěře**, která je vtělena do abstraktních forem, např. důvěra v peníze, tedy v to, že jsou ostatními stejně ctěny, nebo důvěra v expertní vědění – žiji v domě, protože věřím, že nespadne, protože je dílem expertní činnosti
- oba systémy vytlačují sociální vztahy z jejich bezprostředního **kontextu**

Důvěra

- vztahuje se k nepřítomnosti času a prostoru
- podmínkou její existence je nedostatek úplných informací
- důvěra má vždy význam spolehlivosti
- důvěra je slepá
- důvěra založena na víře ve správnost principů
- **důvěra**: důvěřivost ve spolehlivost osoby nebo systému týkající se určitého souboru výsledků nebo událostí
- **důvěřivost**: víra v poctivost nebo lásku druhého, či v přesnost abstraktních principů (technických znalostí)
- **riziko** je přesné určení nebezpečí (ohrožení žádoucích výsledků chování)

Reflexivita modernity

- sociální praktiky jsou neustále ověřovány a přetvářeny ve světle nových informací o těchto praktikách samotných
- ztotožnění vědění s jistotou je chybné → to včleňuje sociální vědy do modernity pevněji jak vědy přírodní
- sociologie je nejobecnějším typem reflexe moderního sociálního života

Modernita vs. postmodernita

- **historicitá**: použití vědomostí o minulosti k rozchodu s ní, či k ponechání toho, co může být ospravedlněno
- **modernita**: rozklad evolucionismu, ústup teleologických dějin, uznání důkladné a konstruktivní reflexivity společně s vytrácením privilegované pozice Západu
- vědění reflexivně uplatňované v sociální činnosti je infiltrováno čtyřmi soubory faktorů:
  - **odstupňování moci** – někteří jedinci nebo skupiny jsou k osvojování specializovaného vědění lépe připraveni
  - **úloha hodnot** – hodnoty a empirické vědění jsou spojeny v síti vzájemného ovlivňování
  - **vliv nezamýšlených důsledků** – vědění o sociálním životě překračuje záměry těch, kteří ho užívají k transformačním cílům
  - **cirkulace sociálního vědění v kontextu dvojí hermeneutiky** – vědění, které je reflexivně uplatňováno v podmínkách reprodukce systému, mění podmínky, ke kterým se původně vztahuje

II.

Institucionální dimenze modernity

- **kapitalismus**: systém produkce zboží, který je založen na vztahu mezi soukromým vlastnictvím kapitálu a nemajetnou námezdní prací; je osou třídního systému; kapitalistický podnik závisí na produkci pro konkurenční trhy a ceny dávají stejnou měrou signály investorům, výrobcům a spotřebitelům
- **industrialismus**: používá neživých zdrojů materiální síly ve výrobě zboží, jež je spojeno s ústřední úlohou strojů ve výrobním procesu
- **kapitalistická společnost**:

- silně soutěživá a expanzivní povaha kapitalistického podniku znamená, že technická inovace se stává trvalým a převládajícím jevem
- ekonomika je značně oddělena od ostatních oblastí společnosti, zvláště od politických institucí, a má nad ostatními institucemi značnou převahu
- význačnost soukromého vlastnictví výrobních prostředků
- autonomie státu je podmíněna jeho oporou v akumulaci kapitálu, jejíž kontrola státem není zdaleka úplná
- **dohled**: kontrola činností příslušné populace v politické (veřejné) sféře – přímá (vězení, školy, pracoviště), nepřímá (kontrola informací)
- **kontrola prostředků násilí**: v moderním státě; industrializace války

Globalizace modernity

- modernita je globalizující
- **globalizace**: zintenzívnění celosvětových sociálních vztahů, které spojují vzdálené lokality takovým způsobem, že místní události jsou formovány událostmi dějícími se mnoho mil daleko a naopak (dialektika)
- **dimenze globalizace**:
  - **systém národního státu** – národní státy jsou stále ještě jedinými legitimními držiteli práva uplatňovat na svých územích násilí
  - **světová kapitalistická ekonomika** – jestliže národní státy ovládají pole politiky, pak nadnárodní korporace ovládají ekonomiku
  - **světový vojenský řád** – aliance (NATO), globalizace války
  - **celosvětová dělba práce** na úrovni regionální specializace

III.

- **znovunavázání**: znovuosvojení nebo přeobsazení sociálních vztahů tak, že je možné je připoutat (byť částečně a přechodně) k lokálním podmínkám času a místa
- **tvárné** (bezprostředně utvářené) **závazky**: týkají se vztahů důvěry, které jsou udržovány nebo vyjádřeny v sociálních svazcích vytvořených v podmínkách souběžné přítomnosti
- **beztvárné závazky**: týkají se vývoje víry v abstraktní systémy (symbolické znaky nebo expertní systémy)
- všechny vyvazující mechanismy interagují se znovunavázanými kontexty jednání, které je mohou buď podpořit, anebo podkopat
- beztvárné závazky jsou obdobně dvojznačným způsobem spojeny s těmi závazky, které vyžadují bezprostřední komunikaci
- **zdvořilá nepozornost** je základním typem tvárných závazků vznikajících v podmínkách modernity při setkávání se s neznámými lidmi
- **důvěryhodnost**: vzniká mezi jednotlivci, kteří se dobře znají a na základě dlouhodobé známosti mezi nimi vznikla odůvodněná důvěrná znalost, která znamená vzájemnou spolehlivost
- **přístupové body abstraktních systémů**: místa, kde se setkávají beztvárné a tvárné závazky
- povaha moderních institucí je hluboce svázána s mechanismy důvěry v abstraktní systémy
- znovunavázání spojuje důvěru v abstraktní systémy s jejich reflexivně proměnlivou povahou a také umožňuje setkávání a rituály, které udržují kolegiální důvěryhodnost
- **shrnutí**:
  - **vztahy důvěry** jsou základem pro rozšířené časoprostorové rozpojení spojené s modernitou
  - důvěra v systémy nabývá podoby **beztvárných závazků**, při kterých je udržována víra v mechanismy vědění, o nichž laik většinou nic neví
  - důvěra v osoby zahrnuje tvárné závazky, pomocí nichž se hledají ukazatele integrity druhých
  - **znovunavázání** se vztahuje k procesům, jejichž prostřednictvím jsou udržovány nebo přetvářeny beztvárné závazky
  - **zdvořilá nepozornost** je základním aspektem vztahů důvěry v rozlehlém a anonymním uspořádání modernity
  - **přístupové body** jsou body spojení mezi laiky, a to jednotlivci nebo kolektivy, a představiteli abstraktních systémů; pro abstraktní systémy představují zranitelná místa i uzlové body, v kterých se důvěra může udržovat nebo prohlubovat
- normální jednotlivci získávají v rané fázi svého života emocionální očkování (základní dávku důvěry), které je chrání proti ontologickým obavám, k nimž je každý člověk náchylný (E. Erikson: separační úzkost → nepřítomnost matky neznámá její nelásku → překonání) → důvěra, ontologické bezpečí a pocit trvání osob a věcí zůstávají v dospělé osobnosti navzájem úzce spjaty
- předvídatelnost každodenního života je hluboce spjata s pocitem psychického bezpečí
- protikladem důvěry je existenciální pocit úzkosti nebo strachu

Předmoderní kultura

- **prostředí důvěry**:
  - příbuzenské vztahy jako prostředek stabilizující sociální svazky v čase a prostoru

- místní kontinuita jako místo představující známé prostředí
- náboženské kosmologie jako způsoby víry a rituální praxe poskytující interpretaci lidského života a přírody naplněnou prozřetelností
- tradice jako prostředek spojení přítomnosti a budoucnosti; orientovaný na minulost v reverzibilním čase
- **prostředí rizika:**
  - hrozby a nebezpečí ze strany přírody (šíření infekčních chorob, nespolehlivost klimatu, přírodní katastrofy)
  - hrozba lidského násilí ze strany plenících vojsk, místních lapků, loupežníků a zlodějů
  - riziko ztráty boží milosti nebo vliv zlovolné magie

⇒ **převažující význam lokalizované důvěry**

Moderní kultura

- **prostředí důvěry:**
  - vztahy osobního přátelství či sexuální intimity jako prostředky stabilizace sociálních svazků
  - abstraktní systémy jako prostředky stabilizace vztahů v neomezeném rozpětí času a prostoru
  - na budoucnost orientované, kontrafaktuální myšlení jako způsob spojení minulosti a přítomnosti
- **prostředí rizika:**
  - hrozby nebezpečí vzešlé z reflexivity modernity
  - hrozba lidského násilí v důsledku industrializace války
  - hrozba ztráty osobního smyslu odvozená z reflexivity modernity aplikované na Já

⇒ **vztahy důvěry ve vyvážané abstraktní systémy**

Bell, D.: Kulturní rozpory kapitalismu

- vztah socioekonomické struktury civilizace a její kultury:
  - kultura je odrazem socioekonomické struktury (homo faber, marxistická linie)
  - motorem změny je kultura (homo pictor)
- kultura je trvalým procesem udržování vlastní identity skrze koherenci poskytovanou určitým konzistentním estetickým měřítkem, určitou mravní koncepcí Já a životním stylem, jenž tyto postoje vyjadřuje
- většina kultur a sociálních struktur v dějinách vykazovala vnější jednotu, která spočívala na spojení rozumu a vůle za účelem dosažení osobní dokonalosti, etnosti, či orientovanou na řád a práci → Bell vidí **disjunkci**:
  - **sociální struktura** – řízena ekonomickým principem efektivity a racionality, organizace výroby na základě racionálního řádu věcí (i lidí)
  - **kultura** – rozmařilá, neuspořádaná, ovládaná antiracionálním duchem; nejvyšší kritérium kulturního soudu je individuální já a účinek na toto Já je měřítkem estetické hodnoty uměleckého zážitku → kultura podkopává kapitalistický systém, který ji takovou umožnil
- **nadbytkové sociální chování:** neplatí, že sociálně různě situovaní jednotlivci se budou systematicky lišit ve svých zájmech, postojích a přesvědčeních, protože nadbytkový příjem v ekonomické oblasti umožňuje spotřebitelům výběr z široké palety zboží a služeb, tak i nadbytkové sociální chování umožňuje výběr z mnoha stylů, proudů a identifikací → stoupá význam idiosynkratických aspektů osobní zkušenosti na úkor strukturálních sociálních atributů
- **avantgardní umělec** ztotožňoval odmítnutí, jehož se mu dostávalo, se svobodou a napětím ve vztahu k publiku bylo nezbytným podnětem pro jeho umělecký projev → vlastnost moderního umění; je to (avantgardní) umělec, kdo ovládá kulturní scénu, on utváří obecnost a trh
- **téma masové kultury:** kultura se stává zbožím
- modernismus musí vždy bojovat, ale nesmí nikdy zcela zvítězit → nutnost negovat každý vládnoucí styl, i svůj vlastní
- modernismus reagoval na dvě sociální změny v 19. století:
  - **oblast smyslového vnímání** – změna vnímání pohybu, rychlosti, světla a zvuku způsobená technickou revolucí v dopravě a komunikaci (⇒ krize v pojmání času a prostoru)
  - **pojetí lidského já:** ztráta náboženské jistoty, ztráta víry v posmrtný život, strach z nicoty
- v 19. století jednatel začal být chápán jako jedinečná bytost s jedinečnými aspiracemi a jeho život se stal ještě vzácnějším a posvátnějším; ochrana jednotlivého života se stala hodnotou samou o sobě
- tradiční modernismus se pokoušel nahradit náboženství a morálku estetickým ospravedlněním života; vytvořit umělecké dílo, být uměleckým dílem, to jediné mělo dávat smysl lidskému úsilí; umění je zde podřízeno hledání kořenů Já, těžištěm zájmu modernismu se přesouvá z umění na psychologii (50. léta)
- pouze puzení a slast jsou skutečné a životodárné; postmodernismus se vylévá z forem umění, cestou k poznání je realizace v praxi (60. léta)
- modernismus vede k zániku buržoazního světového názoru charakterizovaného racionalismem, věcností a pragmatismem; v kultuře zavládl duch antinomistický a antiinstitucionální; zkázu tradičního buržoazního

- hodnotového systému ve skutečnosti přivodil sám buržoazní ekonomický systém (volný trh) ⇒ rozporuplnost kapitalismu v americké společnosti
- ústřední hodnoty americké společnosti:
    - **puritánský duch** – esteticky a intuitivně zaměřený Jonathan Edwards
    - **protestantská etika** – pragmatický a utilitární Benjamin Franklin; ustavil 13 užitečných ctností (zdrženlivost, mlčenlivost, pořádnost, rozhodnost, šetrnost, pracovitost, upřímnost, spravedlnost, uměřenost, čistotnost, klidnost, cudnost a pokora)
  - přesto bylo pokušení těla a hříchu veliké → systém sociální kontroly založený na klevetnictví a ostouzení, veřejné zpovědi a pokání
  - jestliže na počátku byly práce a bohatství znamením vyvolení, staly se později znamením ctihodnosti
  - **ideologie:**
    - **funkční složka:** ideologie je nositelkou autority a posvátnosti zakotvené v minulosti, je vštěpovaná dětem a stává se jejich jediným zdrojem morálních norem; obsah původní rétoriky je redefinován k ospravedlnění etablovaného společenského řádu a nástrojů společenské kontroly, podpírající moc vládnoucí třídy
    - **kognitivní složka** – ideologie nejen odrážejí a legitimizují realitu, z níž vyrůstají, ale žijí vlastním životem
  - „Puritán je sexuálně méně cenný člověk, který, sám neschopen sexuálního požitku, snaží se alespoň kazit potěšení jiným.“ (Harold Stearns, str. 81)
  - na počátku 20. století hesla: **nový, sex, osvobození** → **etika hédonismu**, slasti a hravosti (etika konzumu → základ i hlavní rys kapitalismu) → nástup protireformace sjednocené v protialkoholní boji, přesto vítězství konzumu a technické revoluce, která prostřednictvím automobilu, filmu a rozhlasu prolomila izolaci venkova a poprvé v dějinách tak spojila celou zemi do jednotné kultury a vpravdě národní společnosti ⇒ konec puritanismu
  - kulturní transformaci moderní společnosti vyvolal především nárůst masové spotřeby (proces redefinice luxusního na zboží nutné potřeby) → převratný technologický vývoj (elektřina v domácnostech), masová výroba na montážní lince (levný automobil), rozvoj marketingu a rozšíření splátkového prodeje (prolomení tradičního puritánského strachu za zadlužení)
  - zatímco automobil, biograf a rozhlas byly inovacemi technické povahy, reklama, plánovaná životnost výrobků a úvěr jsou inovacemi společenskými
  - ve 20. století vzestup již nespočívá ve stoupaní po společenském žebříčku, nýbrž v přijetí konkrétního životního stylu
  - v době překotných změn byla reklama užita k ovlivňování základních vzorců chování
  - masová spotřeba a vysoká životní úroveň začaly být považovány za legitimní cíl ekonomického snažení
  - **trik prodeje na splátky:** slovo dluh zaměněno za úvěr, týdenní splátky za měsíční, osobní výběr splátky za formalizované složenky zasílané poštou (odosobnění)
  - po vydání Playboye v 70. letech začal kult mamonu nahrazovat kult orgasmu (povzbuzování snů o mužské sexuální zdatnosti)
  - morálka dobra nahrazena morálkou zábavy, soustředující se především na sex
  - zavržením puritanismu a protestantské etiky se kapitalismus ocitá bez morální či transcendentální etiky; zároveň se odhaluje neslučitelnost kulturních norem a norem sociální struktury a také hluboký rozpor uvnitř sociální struktury samé (člověk má být přes den zaměstnancem a v noci nevázaným bohemem)
  - v 60. letech se objevuje kontrakultura (psychedelická kultura) navazující na hédonismus 50. let
  - práce a akumulace přestávaly být cílem samy o sobě, nýbrž prostředkem k luxusní a okázalé spotřebě; status a jeho příznaky, nikoli práce a vyvolení Bohem, se staly znamením úspěchu

Habermas, J.: Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu

K teorémům krize motivace

- **syndromy:**
  - **občanského privatismu:** odpovídá strukturám depolitizované veřejnosti, nízká míra participace občanů na legitimizačním procesu
  - **privatismus v rodině a povolání:** orientace na rodinu s rozvinutými zájmy o spotřebu a volný čas, orientace na kariéru ve smyslu statusové soutěže
- **ideologie výkonu:** rozdělování odměn má být izomorfním odrazem rozdílů ve výkonech všech jednotlivců; podmínkou je rovnost šancí podílet se na soutěži → trh; v novějších verzích ideologie výkonu místo úspěchu na trhu zaujímá úspěch v povolání, jenž je zprostředkován formálním školním vzděláním, kdy podmínkou je 1) rovnost šancí v přístupu k vyššímu vzdělání, 2) nediskriminující měřítko hodnocení školních výkonů, 3) synchronní vývoj systému vzdělání a systému zaměstnání, 4) pracovní procesy, jejichž věcná struktura umožňuje hodnocení podle individuálních výkonů

- vnější motivace k výkonu může být dostatečně stimulována peněžním příjmem tehdy, když rezervní armáda na trhu práce vykonává účinný konkurenční tlak a když existuje dostatečný rozdíl v příjmech mezi nejnižšími příjmovými skupinami a práceschopných, ale neproduktivním obyvatelstvem
- **vlastnický individualismus**: kolektivní cíle lze uskutečňovat jen pomocí vlastnicko-individualistických orientací na zisk za podmínek, že 1) soukromé hospodářské subjekty jednoznačně znají dlouhodobě stabilní potřeby a mohou je kalkulovat, 2) tyto potřeby mohou být uspokojeny statky, po nichž je individuální poptávka
- **scientismus**: scientistická sebeafirmace věd může podporovat pozitivistické pospolité vědomí, jehož nositelem je depolitizovaná veřejnost; scientismus sám stanoví měřítka, podle nichž může být sám kritizován a zbaven zbytku dogmatismu
- **postauristické umění**: umění se staví do opozice buržoazní společnosti, odmítá její hodnoty a dává vzniknout kontrakultuře
- **univerzalistická morálka**: morálka založená na principech, sankcionovaná pouze zcela zvniternělou autoritou svědomí
- **buržoazní formální právo**: vzniká tehdy, když je změna sociálních norem urychlena v míře, jež překračuje tempo změn přirozeně vzniklých kulturních tradic
- **politická univerzální morálka**: moderní právo nesmí přikazovat, pouze zakazovat nebo ponechávat na vůli → co není penalizováno, je přístupné a přípustné
- **univerzalistický utilitarismus**: jsou dovolena veškerá strategická jednání, jež maximalizují slast či užitek každého jednotlivce, pokud je lze sloučit se šancemi každého jiného jedince maximalizovat jeho slast či užitek → nutnost komunikace a diskursu